

УДК 37.013.42

Степанова О. А.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСЛАМУ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР

У статті розглядаються базові положення виховання особистості, яка сповідує іслам, розкривається виховний потенціал ісламу як однієї зі світових релігій. Висвітлюється традиційна модель соціалізації дитини в мусульманський світ у контексті сімейного виховання. Репрезентовано моральні вимоги до виховання добродісного, справді віруючого, мусульманина через засвоєння основних положень Коранічного закону та вимог ісламського соціуму до батьків, які готують дитину в доросле життя. Охарактеризовано педагогічні цінності п'яти стовпів віри, роль особи Пророка Мухаммеда у формуванні педагогіки ісламу; досліджено духовні джерела, норми шаріату.

Ключові слова: іслам, мусульманський світ, виховання, соціалізація особистості, морально-етичні норми, добродісність, сімейне виховання.

Останнім часом релігійні дослідження в Україні поживалися в зв'язку з низкою нормативно-правових актів, прийнятих як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівні. Серед таких юридичних документів доречним буде згадати Конвенцію ООН про права людини, Конвенцію ООН про права дитини, Рекомендації, прийняті Парламентською асамблеєю Ради Європи (ПАСЕ) (жовтень 2005 р.), Конституцію України, зокрема статтю 23, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Укази президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», «Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій» тощо. Усе це підсилює інтерес до виховних систем різних релігійних конфесій й ісламу зокрема.

Серед віруючих планети чільне місце займають мусульмани; таких сьогодні нараховується близько 1 мільярда 200 мільйонів осіб, більше, ніж в 120 країнах світу. На території України проживає 2 мільйони мусульман, що складають другу за чисельністю конфесійну групу після християн.

Дослідження американської соціологічної служби Pew Research Center Religion & Public Life прогнозують, що до 2050 року мусульмани на планеті складатимуть 2 мільярди 761 мільйон населення. Зумовлено це низкою чинників: активне навернення в іслам інших народів; високий рівень народжуваності в мусульманських сім'ях [10].

Це значить, що будувати процес виховання маленьких громадян в багатоконфесійному світі «під одну гребінку» стане складним, тому що загостриться питання про виховання дітей з урахуванням їх національної культури, культових уподобань та релігійності сімей.

У сьогоденній незалежній Україні конституційно людина, її права й свободи проголошені найвищою цінністю, а це означає, що будь-хто має право на релігійні вірування, а кожна сім'я - виховувати своїх дітей згідно тієї віри, що складає частину особистої культури батьків, позаяк релігія є складовою загальної культури людини, найважливішим чинником її особистісного становлення й соціалізації.

Головна функція релігії - формування моральності людини, її орієнтації в сучасному полікультурному світі. У свою чергу, релігійне виховання – це виховна система, що ґрунтується на догматах певної релігії; через виховні впливи релігія проникає в духовне життя людини, спрямовує її волю, нормує поведінку згідно релігійних вимог, закладає умови особистісного становлення в соціумі, формує розуміння загальної картини світу.

Назагал світові релігії в своїх догматах прагнуть сприяти утриманню пристрастей, наповнюють життя сенсом, гармонізують буття, формують поведінку людини. Як зазначав український філософ П.Юркевич, «релігія виховує серце й розум, котрі поєднуються з волею й діяльністю за замислом Творця»[9,с.12].

Виховання й релігія мають тісний зв'язок: перше готує людину до земного життя, друга – до «вічного». Тоді як життю в соціумі навчає школа та інші соціальні інституції, релігійне виховання найбільшою мірою здійснюється в сім'ї, хоча християнська етика, християнський катехізис прийшли сьогодні в навчальні заклади, позаяк українці переважно є християнами. Так, за рекомендацією МОН України батьки мають право вибору вивчення дітьми курсів духовно-морального спрямування, таких як «Етика», «Християнська етика», «Основи християнської етики», «Історія релігій», «Історія релігій світу і духовної культури», «Основи релігійної культури», «Християнська етика в релігійній культурі» тощо.

Однак український соціум сьогодні складають представники різних національностей, серед яких значна кількість - народи, які сповідують іслам, а їх діти відвідують загальноосвітні заклади, де майже не враховуються особливості духовного виховання дітей-мусульман. Очевидно, що зовсім скоро така ситуація може стати в центрі уваги державних освітянських органів, а значить потребуватиме негайного вирішення.

Враховуючи події, що відбувалися вже в XXI столітті між заходом та ісламом, відсутність глибоких знань пересічних громадян про мусульманський світ, історичну пам'ять українців про османський терор минувшини, масовий вихід мусульман в Європу протягом останнього року, скандали, спричинені поведінкою деяких мігрантів, призводить до того, що вони сприймаються як щось вороже, чуже, виключно агресивне, чого необхідно сторонитися й навіть берегтися. Тому виникає необхідність у більш глибокому дослідженні виховного потенціалу ісламу, висвітленні умов соціалізації дітей-мусульман, організації їх духовно-морального виховання в загальноосвітній школі разом з дітьми інших релігійних вірувань.

Працюючи над даною проблемою, нами було проведено опитування батьків, діти яких навчаються в звичайних загальноосвітніх закладах. Їм було

запропоновано дати відповідь на такі питання: «Чи згодні ви, щоб ваші діти вчилися в одному класі з дітьми-мусульманами?», «Чи передбачаєте ви, що це може створити дискомфорт для ваших дітей?», «Чи доцільно в загальноосвітньому закладі вивчення Корану?». На перше питання 26% опитуваних відповіли схвально, 22% - не визначилися, обравши відповідь «не знаю», інші дали відповідь «не згоден». Відповіді на друге питання: 16% опитуваних відчують небезпеку для своїх дітей з боку дітей-мусульман, вважаючи їх більш агресивними, ніж інші діти, потенційними релігійними фанатиками й т.ін.; 23% опитуваних не дали чіткої відповіді на це питання, зазначивши, що не зустрічалися з негативом з боку дітей-мусульман по відношенню до своїх дітей; інші вважають, що це такі ж діти, як й усі інші, а між дітьми можливо все. Стосовно третього питання батьки були рішуче налаштовані на заборону викладати Коран у загальноосвітніх закладах, про що висловилися 83% опитаних, однак причину таких поглядів назвати чітко не змогли, а це, як зрозуміло, грубо порушує права дітей-мусульман. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що мусульманський світ лякає сучасних батьків, формує ісламофобію, котру вони підсвідомо передають своїм дітям, позбавляючи їх можливості спілкуватися в полікультурному середовищі, вивчати духовні джерела різних релігій, збагачуючи свої уявлення про багатополарність світу тощо. Це вимагає більш детального аналізу, що й сформулювало *методослідження – проаналізувати педагогічний зміст ісламу, розкрити його виховний потенціал у соціально-педагогічному вимірі.*

Постсекулярна епоха повернула релігію українському суспільству, спостерігається зростання її соціальної значущості, вона останнім часом сприймається як шлях більш глибокого занурення людини в світ маловідомої дійсності. Релігія обіймає усі аспекти життєдіяльності людини, включаючи науку, політику, економіку, педагогіку й психологію. Це наймогутніший пласт людської культури, котрий завжди був предметом наукового пошуку філософів, істориків філософії, соціологів, психологів. Однак особливе місце релігія посідає в педагогічній науці минувшини й сьогодення. Виховні можливості релігії були об'єктом глибокого аналізу апологетів, філософів і педагогів середньовіччя, нових часів, мислителів кінця ХІХ та початку ХХ ст.; проблеми духовного становлення особистості були в центрі уваги найдавніших вітчизняних мислителів (Нестор-літописець, Л.Жидята, П.Русин, С.Оріховський-Роксолан, Г.Смотрицький, І.Вишенський, К.Сакович, Л.Зизаній та ін.); питання духовно-етичного виховання складали науковий інтерес вітчизняних просвітителів (Г.Сковорода, О.Духнович, П.Юркевич, І.Огієнко, К.Ушинський та ін.).

Сучасна педагогічна наука повернулася до проблем духовного релігійного виховання (А.Богуш, О.Вишневський, Л.Геник, С.Стефанюк, Т.Тхоржевська та ін.) й набирає обертів. Однак необхідно зазначити, що надзвичайно мало наукових досліджень стосуються інших релігій, крім християнства. І зовсім обмаль в Україні наукових доробок про виховні можливості ісламу (Д.Брильов, В.Гладун, С.Рашидов). Зазвичай у фокусі наукових досліджень знаходяться аспекти функціонування ісламу в сучасному світі, місце мусульман у світовій

спільноті, теорія та історія мусульманського права, проблеми освіти жінок-мусульманок тощо.

Іслам – одна з трьох світових релігій. Сучасна політична наука визнає умовний розподіл ісламу на традиційний, помірний та радикальний. Безумовно, ми усвідомлюємо іслам як цілісну систему загальнолюдських морально-етичних цінностей.

«Основний закон мусульманського світу висвітлено у Священній книзі – Коран. Життя мусульманина регулюється шаріатом (релігійно-етичні й правові норми)» [7, с.292-293]. «У широкому сенсі іслам як об'єднання Божественних законів (дин), котрі визначають життя віруючого, полягає в поклонінні Богу (іслам), вірі (іман) та доброчесності (іхсан). Ці положення узагальнює категорія аль-Фікх (букв. глибоке розуміння, знання) – ісламська доктрина про правила поведінки, мусульманський комплекс соціальних норм» [7, с.254].

Серед низки основних педагогічних цінностей ісламу в центрі знаходяться цивілізаційний підхід до виховання підростаючих поколінь, сприяння формуванню вільної високоморальної особистості, збереження національних цінностей мусульманського світу, цілісності арабської мови як чинника об'єднання усіх мусульман.

Аналіз педагогічного змісту ісламу дає підґрунтя говорити про значний виховний потенціал цього віровчення, позаяк іхсан – це шлях виховання людини-мусульманина, це завдання виховання доброчесності у вірних, а доброчесність за визначенням Академічного словника української мови це «висока моральна чистота, чесність»; доброчесна людина та, «що живе чесно, дотримується усіх правил моралі»[5, с.326].

Дослідження духовних джерел ісламу доводить, що це віровчення охоплює усі сторони соціального життя людини-мусульманина, включаючи, перш за все, питання виховання й соціалізації особистості.

Соціальна концепція ісламу підкреслює, що кожній особистості дане життя й право вибору діяти так, як бажає людина, але згідно законів Аллаха - шаріату. «Норми шаріату для мусульман встановлюють: обов'язкові дії; бажані дії; добровільні дії; небажані дії; заборонені дії» [7, с.292-293].

Нагляд за дотриманням норм шаріату (хисба) покладено на спеціальних контролерів – мухтасибів, які за посадовими обов'язками та велінням совісті мають «контролювати соціальну поведінку мусульман» [7, с.279].

Якщо мусульманин живе за законами ісламу, він накладає на себе додаткову відповідальність за кожну прожиту ним мить. «Усі вимоги до мусульман ґрунтуються на п'яти стовпах ісламу:

1. Шахада – віра в Єдиного Бога.
2. Намаз – щоденна п'ятикратна молитва, де читаються сури Корану та молитви (дуа).
3. Закят – матеріальна пожертва на соціальні проблеми та соціальні програми.
4. Саум - дотримання посту в священній місяць Рамадан.
5. Хадж – здійснення паломництва в Мекку.

П'ять стовпів ісламу – це фундамент, на якому будується життя мусульманина»

[2, с.14].

Педагогіка ісламу виходить з того, що «Пророк Мухаммед визначив мусульманина як виключно високоморальну особистість, яка поважає людей і має знайти своє місце в світі, отримати освіту, професію, створити свою сім'ю й бути гідним людської спільноти». Практика виховання мусульман дає чіткі відповіді на питання: 1. Як виховувати дітей в ісламі? 2. Які зусилля по вихованню необхідні з боку родини? 3. Як організувати процес самовиховання? [6, с.655].

Ісламське виховання – це комплекс Коранічних законів, котрі формують моральні цінності й релігійне сумління мусульман (намис). Іслам, пов'язавши різні народи з відмінними етнічними та етичними особливостями в єдине ціле, основним своїм педагогічним завданням поставив формування індивідуальної моральної відповідальності за себе, свою родину, свій етнос, культуру. Коран детально формулює орієнтири життєдіяльності мусульманина в усіх сферах суспільних стосунків і людській діяльності загалом. Однак в ісламі важко знайти логічно оформлену виховну теорію, в основному це життєві правила, поради, заборони, тобто це, здебільшого, традиційна народна система виховання особистості, формування у неї певних соціальних якостей згідно Корану.

Усі морально-етичні норми ісламу можна умовно розподілити на дві складові:

1. Соціально-педагогічна складова, котра містить морально-етичні аспекти людської життєдіяльності, побудову мусульманином соціальних стосунків з навколишнім світом тощо.
2. Безпосередньо педагогічна складова, що містить виховні настанови та програму самовиховання й самовдосконалення.

Перша складова висвітлює соціальне життя мусульманина, позаяк специфіка соціальних функцій ісламу нерозривно пов'язана з потребами людини, її участю в суспільному житті мусульманської спільноти й людського соціуму загалом.

Соціальна місія ісламу полягає в формуванні морального й фізичного здоров'я вірних. Суспільне благо для мусульман є мотиватором особистого успіху, якого можна дійти через заперечення зла як соціального феномену. Одним з соціальних принципів ісламу, встановлених Всевишнім Аллахом, є збереження всього найкращого, найчистішого, що приносить користь мусульманам, країні, в якій вони живуть. «Відхиляй зло найкращим...», - читаємо у Корані («Віруючі»: 96) [1], позаяк іслам – це релігія милості, блага й високої моралі. Мусульманин має прагнути найкращого в усьому: в особистому житті (дотримання духовної й фізичної чистоти), в служінні людині й суспільству (виконання суспільних і професійних обов'язків), в спілкуванні (дотримання правил етикету й визнання авторитетів), в науці й мистецтві (нести найкраще людям і отримувати найцінніше для себе) тощо. У сурі «Печера» Всевишній Аллах навчає: «Ми зробили те, що на землі є прикрасою для неї, щоб випробувати їх, хто з них найкращий у вчинках» («Печера»: 7) [1]. Коран вчить пересічного мусульманина слідувати «Слову Аллаха», творити добрі справи на шляху морального зростання: «... робіть благо, - во істину, Аллах

любить добродетельных» («Корова»: 195) [1].

Відверте прагнення добра для мусульманина невіддільне від самовиховання. Кожен вірний має плекати в собі добро, вирощувати й множити його, бо сьогодні насправді добра людина стає добрішою, ніж була вчора; переживання добрих прагнень приносить задоволення, а значить, робить людину щасливішою. Справжня доброта виявляється в бажанні бачити інших кращими, якщо саме такі почуття керують людиною, то вона позбавлена гордоців, егоїзму, заздрощів, почуттів, котрі «пожирають» те найкраще, чого має прагнути справжній вірний. У справі самовдосконалення не існує для мусульманина кращого помічника, ніж віра й приклад Пророка Мухаммеда. Від того, наскільки людина дотримується намису, любить і слухається Всевишнього, Його Посланника й Пророка, знає, які якості Він виплекав самостійно в щоденній молитві й чесній праці, залежить її місце в суспільстві, якої життєвої позиції вона буде дотримуватися, яку користь нестиме людям.

Усі позитивні риси особистості - чесноти - в ісламі отримали назву «чистоти» й розподіляються на духовні та матеріальні. Велика ісламська наукова енциклопедія дає пояснення матеріальним і духовним чистотам, і підкреслює, що обидві групи тісно пов'язані між собою. Під матеріальними чистотами розуміється утримання чистоти фізичної; духовні чистоти стосуються внутрішнього світу мусульманина. Коран вчить, що людина з'явилася в світ чистою й безгрішною, такою вона має повернутися до Бога. Для засвоєння мусульманами духовних чистот була створена книга поведінки. Поведінка у мусульман – це «хулг», тобто сприйняття навколишності, котре знаходиться в душі людини й приносить користь або заважає жити праведно й добродетельно. З цієї точки зору, поведінка поділяється на бездоганну й непоказну. Бездоганною вважається поведінка, що демонструє найвищі духовні чистоти – віру, любов до ближнього, мудрість, мужність, поміркованість, справедливість. Така практика виховання отримала назву «Наука поведінки й пристойності». У свою чергу вона теж розподіляється на теоретичну поведінку (як має бути) і практичну пристойність (щоденна практика). Теоретична поведінка більше стосується думок мусульманина, практична показує, з чого складаються обов'язки добродетельного вірного. Коран чітко встановлює виховні завдання - формувати людину, яка б змогла отримати честь знаходитися поряд з Аллахом, а добродетельність – це шлях досягнення цієї мети. Чистоти прикрашають мусульманина, оберігають від зла й духовного падіння; того, хто не виконує законів добродетельності, чекає лихо, хвороби, бідність. Священна Книга запевняє: «Без сумніву Великий Аллах має добрий характер і любить людей добродетельних» [6,с.655]. Соціальними чистотами, котрі сприяють успішній соціалізації мусульманина, вважаються правдивість (ас-сідк), ввічливість (адаб аль-хадіс), відвертість (аль-іхлас), вірність обов'язку й надійність (аль-амана), великодушність (салямат ас-садр), моральна й фізична сила (аль-кувва), терпіння й уміння прощати (аль-хільм, ас-сафр), сором'язливість (аль-хайя), самоповага (аль-изза), щедрість (аль-джуд валь карам), прагнення самовдосконалення (аль-ильм), добродетельність (аль-хирс аля аль-вакт), розумне управління власними коштами (аль-иктисад), добре ставлення до оточуючих

(ат-таруф), прагнення чистоти й краси (ан-нафаза ваттаджммуль), відмова від зла й гріха (таджаннуб аль-аатам валь шубухат).

Доброчесний мусульманин на власному досвіді переконується в тому, що від того, як він сприймає навколишній світ, людей у ньому, формує стосунки з суспільством, залежить мир і спокій його душі й шлях у майбутнє вічне.

Важко знайти справжнього доброчесного мусульманина, який би не знав як шанувати батьків, старших і авторитетних для себе осіб, сусідів, родичів, начальників, як поводити себе під час зустрічі з іншою людиною, бажати добробуту й дякувати. Такі моделі суспільної поведінки чітко прописані в ісламі. Загалом іслам прагне виховати людину вільною в усьому, окрім гріха. Виховна система спрямована на звільнення від пристрастей та хибних бажань. Це і є життєвий шлях справжнього мусульманина, готового відповідати перед Всевишнім.

Відповідальність в ісламі починається з моменту статевого дозрівання підлітка. Його вчинки сприймаються згідно встановлених правил – вони або гарні, дозволені (халял), або негарні, заборонені (харам).

До гарних вчинків належать доброчесні дії (таханнус), милостиня (садака) та ін.; погані вчинки розподіляються на абсолютно заборонені (батил), та порочні (фасид). Знання про такі дії повідомляються дитині з раннього віку й мають бути засвоєні нею до юнацтва та включені в практику повсякденного життя.

Не менш важливим для морального й соціального становлення особистості мусульманина є тісний духовний зв'язок з імаматом (інститут керівництва мусульманською общиною) через постійне спілкування та з релігійними наставниками - авліями у молитві (праведниками, наближеними до Аллаху), улемами (авторитетними знавцями теоретичних і практичних сторін ісламу), імамами (керівниками мечетей) та ін. Це духовні й соціальні учителі, провідники особистості в мусульманський світ. Особлива роль наставникам відводиться в роботі з тими, які щойно прийняли іслам, та з тими, хто прагне присвятити своє життя популяризації віровчення.

Повернемося до безпосередньо педагогічної складової морально-етичних норм ісламу. Ця частина містить ідеальні уявлення ісламу про: особистість мусульманина; свідомість мусульманина; поведінку мусульманина. Ідеальний образ особистості мусульманина побудований в ісламі на постулаті про те, що Аллах підтримує в людині рівновагу між духом, розумом і тілом.

Якщо «духовне здоров'я мусульманина – це шлях доброчесності, участь у добродійних справах, плекання моральних чистот, прагнення найкращого, то фізичне здоров'я вірних передбачає дотримання правил життя, котрі полягають у:

- вживанні тільки корисної їжі, котра приготована з ім'ям Всевишнього на вустах, та у дотриманні етики вживання їжі, у відмові від надмірності;
- забороні вживання алкогольних напоїв і вдиханні «дурману»;
- відмові від зайвих розваг, азартних ігор та марнотратства;
- дотриманні особистої гігієни;

- створенні сім'ї;
- отриманні освіти або професії тощо» [6, с.657-658].

Значної уваги іслам надає пізнавальній діяльності людини, її прагненню до знань. Вважається, що тільки людина з високими розумовими здібностями спроможна усвідомити суть релігії, опанувати арабську мову, щоб вільно читати й вивчати Коран. Прагнення до знань вважається священним обов'язком. Справжній мусульманин має займатися тим, що розвиває розум і логічне мислення, сприяє глибокому розумінню істинної суті речей. У пізнавальній діяльності акцент ставиться на прагненні самостійно й з допомогою знавців отримувати знання, примножувати їх і передавати іншим. Тільки розумний мусульманин зможе правильно створити родину й керувати нею, дати відповідне виховання дітям, заробити кошти на гідне утримання сім'ї тощо. Важливим тут є питання жіночої освіти, позаяк жінка-мати найбільше проводить часу з дитиною, а значить вона має вчити й розвивати її, формувати прагнення до навчання й самоосвіти.

Особливе місце у виховній практиці займає сімейне виховання. Арабський філософ Абдель Рахім Омрана зазначає, що «... сім'я – це базова соціальна одиниця ісламського суспільства, а шлюб – основний ісламський інститут» [3, с.40].

Першим обов'язком батьків стосовно дітей є послідовність виконання таких 7 правил:

1. Дотримання азану та ікамату (привіт до молитви). Як тільки дитина з'являється на світ, з її першим подихом батько, не чекаючи імама, має прочитати новонародженій дитині привіт до молитви, позаяк першим, що дитя має почути – ім'я Всевишнього.

2. Перше годування груддю. Його здійснює рідна мати дитини. Якщо у матері молока немає, то погодувати дитину може інша жінка, однак батьки повинні добре знати про цей випадок, щоб надалі його знали діти, яких годувала одна жінка, позаяк вони вважаються молочними братом та сестрою, а це значить, що шлюб між ними неможливий як між близькими родичами.

3. Виконання традиції тахнік. Це ритуал, коли поважна авторитетна людина прожовує м'якуш фініку й кінчиком пальця просовує страву дитині у рот. Ця традиція почалася тоді, коли вперше так зробив Пророк Мухаммед.

4. Дати дитині гарне благозвучне ім'я. Це має відбутися на 7 день від народження. Вважається, що найкращими іменами є ті, котрі носив Пророк Мухаммед – Ахмат, Амін, Хамід, Махмуд; ті, що містять значення «раб Божий» - Абдулла, Абдурахман, Абдулхамід; близьких родичів Пророка або Його сподвижників – дядька Абу Таліба, Абу Бакра, Усмана, Умара; імена, пов'язані з найкращими якостями особистості – Адиль (справедливий), Аман (здоровий), Даніяр (розумний); жіночі імена, які належали дружинам Пророка – Хадіджа, Айша, Марйам, Зайнаб тощо. Усі імена мають бути пов'язані з ісламом, історією його становлення та видатними особами.

5. Проведення ритуалу аніка. Це принесення в жертву однієї вівці, якщо народжується дівчинка, або двох на честь народження хлопчика. До принесення жертви багато вимог: не зламати кістки тварині, щоб дитина була здоровою,

пригостити родичів, сусідів щедро, щоб дитина була розумною й не жадною тощо.

6.Гоління голови дитини. Волосся дитини після процедури гоління зважується й за його вагою роздається така ж сама кількість грошей тим, хто їх конче потребує. Це символізує майбутнє милосердя дитини, а потім дорослої людини.

7.На 8 день має здійснитися обряд обрізання. «Обряд має декілька значень: релігійне – присвячення дитини Богу; соціальне – регулювання сексуальності, запобігання сексуальним збоченням; медичне – профілактика статевих захворювань» [6,с.660].

Духовне виховання дітей в ісламі також здійснюється через дотримання правил святкування важливих подій в житті мусульманина. Підчас таких подій діти пізнають правила створення сім'ї, побудови сімейних стосунків, зміст домашніх молитов та обрядів, ставлення до найстарших членів родини тощо. Усе це формує моральні орієнтири дитини. Сім'я стає тим середовищем, в якому дитина засвоює суспільну значущість релігійних подій в процесі соціалізації.

Важлива складова виховання й соціалізації – створення добродесної родини. Юнаки й молодь отримують завдання готуватися до найвідповідальнішого моменту в житті – до батьківства, тому що тільки добродесні батьки зможуть виховати добродесну людину. Підготовка до сімейного життя починається з вибору претендентів на дружину й чоловіка. За вченням Пророка, іслам визнає рівність між чоловіком і жінкою, а це значить, що сімейна пара несе однакову відповідальність за родину, за виховання дітей, бо головний обов'язок мусульманської родини – виховати дітей добродесними мусульманами. Відомий мусульманський філософ аз-Зухейлі Вахби писав: «У сім'ї дитина звикає до відповідальності..., до самоствердження й формування себе як особистості. Сім'я вчить альтруїзму й жертвності, терпінню й витримці, щедрості й великодушності, надійності й вірності. Сім'я привчає до добродесності й формує найкращі якості» [4,с.20]. Дитина – це те, що Аллах довірив батькам, а її серце – чистий камінь, на якому можна викресати що завгодно, і якщо воно привчено до добра, то й дитина буде доброю і щасливою в обох світах – земному й небесному, а батьків за це чекає винагорода від Всевишнього. Перед батьками стоїть декілька виховних завдань:

1.Довести існування Аллаха, навчити любити Його й дякувати за милість (таухід).

2.Ознайомити дитя з Кораном, показати його велич і правдивість вчення.

3.Сформувати любов до Пророка, Його сподвижників.

4.Навчити дитину поклонінню та дотриманню встановлених шаріатом правил.

5.Виховувати в дитини здоровий розум і здорове тіло.

6.Навчити дитину арабської мови, дати якісну духовну й світську освіту.

7.Плекати найкращі якості.

8.Сприяти успішній соціалізації дитини.

9.Допомогти отримати професію.

10. Формувати почуття прекрасного.

У досягненні дитиною такого виховного ідеалу провідну роль відіграє самовиховання як шлях самовдосконалення. Доведено життєвою практикою, що самовиховання починається зі спілкування з гарним вихователем, з яким цікаво. Хто може бути кращим у вихованні за батьків та учителів? Це і є відповідь ісламу на питання про самовдосконалення. Релігія допомагає батькам сформулювати в дитини мету і завдання самовдосконалення (отримати вічне життя), визначити виховний ідеал (приклад Пророка), мотиви (земне життя як шлях до вічності). Самовиховання передбачає наявність певної програми роботи над собою, котра передбачає розвиток інтелекту, почуттів, волі, переконань і звичок поведінки. Саме таку комплексну програму виховання, самовиховання та самовдосконалення й розробив іслам.

Таким чином, іслам відіграє провідну роль у релігійному вихованні та соціалізації особистості, він тісно пов'язаний зі способом життя арабського світу та народів, що сповідують цю релігію, з уявленнями про добро і зло. Головне виховне завдання ісламу – формування добродісної особистості, що в основному співпадає зі змістовим компонентом багатьох виховних систем і християнської етики зокрема. Ці компоненти також є складовими світської педагогіки, котра прагне гармонійного розвитку особистості, формування у неї таких рис, які б сприяли успішній соціалізації в будь-який соціальний простір. А це значить, що людина-мусульманин не може бути виключно агресором або фанатиком. Соціальне виховання в ісламі здійснюється більшою мірою сім'єю і в сім'ї, котра забезпечує спадкоємність виховних традицій через домашнє засвоєння п'яти стовпів ісламу, дотримання правил входження дитини в мусульманський світ, через святкування народних свят, приклад батьків та інших членів родини тощо.

Педагогіка ісламу на відміну від ісламської етики ще не оформилась у чітку доктрину, позаяк вона має найтісніший зв'язок з релігійним першоджерелом - Коранічним законом і лише починає набувати рис світської системи виховання. Це пов'язано з тим, що тривалий час ісламське виховання було закритою системою формування особистості, що не використовувалася у світських виховних практиках. Однак стає зрозумілим, що прикінцева мета виховання в ісламі – це досягнення духовного й соціального ідеалу, виховання добродісної людини. Виховання справжнього віруючого – справа всезагальна, в якій приймає участь родина, община, духовні наставники, мусульманський світ загалом.

Використана література:

1. Коран. Перевод смыслов и комментарии В. М. Пороховой. – М.: Аюрведа, 1993. – 622 с.
2. Ахмедов А. Социальная доктрина ислама / А.Ахмедов. - М.: Политиздат, 1982. -320 с.

3. *Abdel Rahim Omran: Family planning in the legacy of Islam. (United Nations Population Fund.) xxi, 284 pp. London and New York: Routledge, 1992.*
4. *аз-Зухейли, Вахба ибн Мустафа. Мусульманская семья в современном мире / Пер. с араб., перераб. Е. Сорокоумовой. - М.: Аль Кутаб, 2013. - 496 с.*
5. *Академічний словник української мови.-К.,1980.-В 11 Т. , -Т.2.-550 с.*
6. *Большая исламская научная энциклопедия. -Нефтьчала, 2002. -763 с.*
7. *Ислам: Энциклопедический словарь. -М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. -315 с.*
8. *Рекомендації, прийняті Парламентською асамблеєю Ради Європи (ПАСЕ).- [EdukationandReligion. PACEDocuments, 2005 Електронний ресурс].- Режим доступу <http://assembly.coi.int/>*
9. *Юркевич П. Вибране.-К.: Абрис, 1993.-397.*
10. http://www.ng.ru/faith/2015-04-08/2_socio.html

СТЕПАНОВА ЕЛЕНА АНАТОЛЬЕВНА, *Воспитательный потенциал ислама: социально-педагогическое измерение.*

В статье рассматриваются базовые положения воспитания личности, исповедующей ислам, раскрыт воспитательный потенциал ислама как одной из мировых религий. Освещена традиционная модель социализации ребёнка в мусульманский мир в контексте семейного воспитания. Представлены моральные требования к воспитанию добродетельного, по-настоящему верного, мусульманина через усвоение основных положений Коранического закона и требований исламского социума к родителям, готовящим ребёнка ко взрослой жизни. Охарактеризованы педагогические ценности пяти столпов веры, роль личности Пророка Мухаммеда в формировании педагогики ислама; исследованы духовные источники, нормы шариата.

Ключевые слова: ислам, мусульманский мир, воспитание, социализация личности, морально-этические нормы, добродетельность, семейное воспитание.

STEPANOVA ELENA, *Educational potential of Islam: socio- educational measurement*

The article deals with the basic provisions of the person's education which is professing Islam, reveals educational potential of Islam as a world religion. The traditional model of child socialization into the muslim world in the context of family education is highlighted in the particular article. Presented to the moral demands of virtuous education of a truly faithful , through the assimilation of Muslim Quranic main provisions of the law and the requirements of the Islamic society to the parents , preparig the child for adulthood . We characterize the pedagogical value of the five pillars of faith , the role of the personality of the Prophet Muhammad in the formation of Islamic pedagogy; studied spiritual sources , norms of Shariath.

Keywords: Islam, muslim peace, education, socialization of the individual, moral and ethical standards, goodness, family education.